

Recenzje

Kazimierz Nitsch (1874–1958). Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 20 VI 2008 r., Polska Akademia Umiejętności, Archiwum Nauki PAN i PAU, nr 18, Kraków 2011, s. 115 + 4; **Zenon Klemensiewicz (1891–1969), Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 19 VI 2009 r.**, Polska Akademia Umiejętności, Archiwum Nauki PAN i PAU, nr 20, Kraków 2011, s. 147 + 1.

Dwa recenzowane tomiki są pokłosiem sesji naukowych, jakie się odbyły z okazji 50. rocznicy śmierci założyciela Języka Polskiego oraz 40. rocznicy śmierci autora Składni współczesnej polszczyzny kulturalnej. Podobnie jak inne tomy serii Archiwum Nauki PAN i PAU, zawierają teksty, które można podzielić na trzy grupy: omówienia życia i twórczości naukowej, informacje o archiwalnej spuściźnie uczonych, wspomnienia osobiste ich krewnych, współpracowników, uczniów. Do tego dokumentacja ikonograficzna.

W tomie poświęconym Nitschowi najpierw Marian Kucala przedstawia go jako «uczonego i nauczyciela», następnie Joanna Okoniowa opisuje Szkołę dialektologiczną Kazimierza Nitscha, Jerzy Reichan charakteryzuje jego prace nad atlasami i słownikiem gwar polskich, a Katarzyna Zwiercan-Borucka omawia jego działalność w Polskiej Akademii Umiejętności. Materiałom archiwalnym poświęcono dwa teksty: Bernadetta Wilk przedstawia ogólnie spuściźnię uczonego zgromadzoną w Archiwum Nauki PAN i PAU, a Mirosław Skarżyński analizuje listy Nitscha do Henryka Ułaszyńskiego. Rarytasem jest tekst autorstwa samego Nitscha pt. Rodzina bliższa i rodzina matki, odnalezione i podany do druku przez spokrewnionego z nim Kazimierza Urbańczyka, syna Stanisława. Wspomnienia o autorze Dialektów polskich pomieścili właśnie Kazimierz Urbańczyk, Antoni Furdal i Maria Karpluk.

W drugim omawianym tomiku życie i dzieło naukowe Klemensiewicza zostało przedstawione przez Krystynę i Walerego Pisarków (tekst pt. Człowiek i dzieło), Bogusław Dunaj podsumowuje dorobek Klemensiewicza jako historyka języka, Władysław Śliwiński — jako badacza języka artystycznego, Jadwiga Kowalikowa — jako dydaktyka

języka polskiego, Walery Pisarek — jako prasoznawcy i medioznawcy, Anna Kałkowska — jako składniowca, ze szczególnym uwzględnieniem implikacji badań składniowych dla stylistyki i gramatyki tekstu. Joanna Okoniowa przedstawiła badania autora nad regionalizmami w polszczyźnie. Uwagę zwraca również arcyciekawy tekst Macieja Grochowskiego pt. Zenona Klemensiewicza koncepcja składnika wypowiedzenia w świetle współczesnej składni semantycznej, będący próbą spojrzenia na dorobek nieżyjącego uczonego przez pryzmat nowoczesnych teorii składniowych. Wątki biograficzne w tomie rozwija Ewa Dziurzyńska, opisująca losy Klemensiewicza jako żołnierza pierwszej wojny światowej. Wartościowy jest artykuł Krystyny Urban pt. Zenon Klemensiewicz i jego dzieło w prasie niejęzykoznawczej ostatniego trzydziestolecia, który potwierdza ogromny wpływ profesora na życie umysłowe Polaków końca XX wieku i początków wieku XXI. Teksty wspomnieniowe pomieściły tu Krystyna Pisarkowa, Antonina Grybosiova i Maria Karpluk. Całości dopełnia materiał, w którym Irena Bajerowa cytuje dedykację, jaką jej ojciec dołączył do подарowanego jej egzemplarza Historii języka polskiego. Jest to, jak głosi tytuł tekstu Bajerowej, «więcej niż dedykacja», raczej rodzaj oświadczenia, w którym autor ujawnia motywy, jakie go pchnęły do pracy nad tym pomnikowym dziełem, i przedstawia trudne okoliczności jego powstawania.

Zawartość treściowa obu tomików jest zatem bogata i wiele można się z nich dowiedzieć nowego o obu wielkich językoznawcach i ich dorobku. Prawdziwym jednak skarbem są materiały ikonograficzne, przede wszystkim fotografie z archiwów rodzinnych obu uczonych. Część z nich, zwłaszcza z archiwum Nitscha, była już wcześniej publikowana, ale chyba nigdy wcześniej w tak dobrej jakości i na tak dobrym papierze. Oprócz fotografii z licznych posiedzeń, zebrań naukowych są też zdjęcia Nitscha wykonane w czasie jego wycieczek górskich w latach 30., w czasie pobytu w domu na Zaborni, dokumentacja służby wojennej Klemensiewicza, obrazy z jego życia rodzinnego, wakacji spędzanych z nastoletnią wówczas córką Ireną (późn. Bajerową), a nawet rodowód jego psa, se-

tera irlandzkiego, i zdjęcie pani Klemensiewiczowej z tymże psem (Rolfem) na Plantach. Reprodukowane są także dyplomy, wycinki prasowe i inne dokumenty.

Jak się wydaje, prezentowane publikacje zamykają pewien etap refleksji środowiska językoznawczego nad postaciami obu wybitnych, może nawet dwóch najwybitniejszych, lingwistów polonistów XX wieku. Refleksji opartej najpierw na relacjach im współczesnych (rozproszonych w różnych czasopismach, pamiętnikach), potem ich uczniów czy już tylko studentów (z czym mamy do czynienia w omawianych tomikach). Ci ostatni, co przyznaje w swoim interesującym tekście A. Furdal, ze względu na dzielącą ich od profesorów różnicę dwóch czy nawet trzech pokoleń widzieli w nich już raczej tylko żywe legendy, do których nigdy nie mieli okazji ani możliwości się naprawdę zbliżyć, także ze względu na powszechnie znany «królewski» dystans, jaki stwarzał wobec innych zwłaszcza Klemensiewicz (czyż można sobie wy-

obrazić lepsze dowody potwierdzające tę supozycję niż wspomnienia A. Grybosiovej?). Pojawia się więc skłonność do mitologizacji, idealizacji osób, wydarzeń, zachowań.

Postaci Nitscha i Klemensiewiczza z całą pewnością będą trwać w pamięci środowiska lingwistycznego i w przyszłości. Można przypuszczać, że do powiększenia naszej wiedzy o ich życiu i dokonaniach w jakimś stopniu może się przyczynić szersza eksploracja źródeł archiwalnych. Pewnie też byłyby przydatne działania zmierzające do interpretacji, czy może raczej reinterpretacji ich dokonań w świetle współczesnego stanu zarówno rozwoju wiedzy teoretycznej, jak i znajomości tekstów z dawnych epok oraz ich dostępności w bibliotekach cyfrowych. Obie postaci zasłużyły na rzetelne, oparte na różnorodnych źródłach biografie.

Piotr Żmigrodzki

Kraków, Instytut Języka Polskiego PAN